

A FREE SZFE JOGÉRVÉNYESÍTÉSI TÖREKVÉSEI AZ EGYETEMI AUTONÓMIA VÉDELMEBEN AZ ILLIBERÁLIS POLITIKAI KONTEXTUSBAN

KIRS ESZTER

Globális Tanulmányok Intézet, Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

Beérkezett: 2024. június 11., elfogadva: 2024. augusztus 31.

A cikk az egyetemi modellváltás ellen tiltakozó, az intézményi autonómiáért és hallgatói jogokért kiálló, a 2020-as egyetemfoglalást szervező diákok, a FreeSZFE esetére összpontosít. Az általuk kezdeményezett jogi eljárásokon keresztül tárja fel, hogy az illiberális politikai környezetben korlátozott hatáskörű és megkérdőjelezhető elhivatottsággal működtetett, alapjogok védelmére rendelt intézmények hogyan teljesítenek a hallgatói jogok és az intézményi autonómia őreiként. Hangsúlyosan jelennek meg az alapvető jogok biztosá és az Alkotmánybíróság előtt zajló eljárások, melyek bár az alapvető jogok független és elkötelezett érvényesítésére hivatottak, az egyetemi autonómiát nem vették szárnyuk alá. Az egyes jogi eljárásokon túl szó esik azok nem jogi jellegű gyökereiről és hatásairól. Arról, hogy mi sarkallta a FreeSZFE közösség tagjait a jogérvényesítésre, miként épült be az az ellenállásban használt eszközeik közé, hogyan fonódott össze más, kreatív demonstratív eszközökkel. E kérdésekben interjú kutatás alapján a közösség tagjainak hangján szólal meg a cikk.

Kulcsszavak: egyetemi autonómia, FreeSZFE, illiberalizmus, jogérvényesítés

LEGAL PROCEEDINGS TRIGGERED BY THE FREESZFE TO PROTECT UNIVERSITY AUTONOMY IN THE ILLIBERAL POLITICAL CONTEXT OF HUNGARY

The paper focuses on the case of students who opposed the model change of Hungarian universities by blockading their university in 2020 to defend institutional autonomy and their rights as members of the academic community: the case of the FreeSZFE (SZFE: Színház- és Filmművészeti Egyetem, University of Theatre and Film). It explores legal proceedings triggered by them to assess how institutions, which were established to defend fundamental rights, perform as guardians of students' rights and institutional autonomy in the illiberal political context of Hungary. Proceedings at the Commissioner for Fundamental Rights and the Constitutional Court are discussed with particular emphasis since even though they are supposed to be independent and dedicated to the protection of fundamental rights, they failed to defend university autonomy. Beyond the legal proceedings, the paper covers their non-legal background and effects, the motivations of members

Levelező szerző: Kirs Eszter egyetemi docens, Globális Tanulmányok Intézet, Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, 1093 Budapest, Közraktár u. 4–6. E-mail: eszter.kirs@uni-corvinus.hu

of the FreeSZFE community to initiate them, and how they were integrated into the toolbox of the protest movement. In this respect, the paper builds on interview-based research.

Keywords: university autonomy, FreeSZFE, illiberalism, legal proceedings

Egyetem, alapjogok, hallgatói önrendelkezés

Az egyetemi autonómia koncepciója a hétköznapi környezetben sem magától értetődő. Azon belül a hallgatókat megillető jogok körvonalazása háborítatlanul működő egyetem falai között is okozhat fejtörést. Egy illiberális kormány döntése nyomán megvalósuló intézményátalakítás ellen tiltakozó, a függetlenségüket védő, egyetemfoglaló diákok esetének beillesztése az aktuálisan alakuló koncepcionális keretekbe még kevésbé egyszerű feladat. Erre teszek kísérletet a FreeSZFE jogérvényesítési törekvéseit vizsgálva.

Általában véve a hallgatók mint egyének számos alapjogát érinti az autonómia fogalma, a kultúrához és tudományhoz való jogot, az oktatáshoz való jogot, de a véleménynyilvánítási jogot, ahhoz kapcsolódóan az információs szabadságjogokat, adott esetben a gyülekezési jogot, illetve az önrendelkezési jogot is. Nincs olyan alkotmányos szintű vagy a nemzetközi jog kötelező erejével bíró dokumentum, mely részletesen határozná meg, milyen kötelezettségek hárulnak az államra és intézményekre a hallgatói jogok érvényesítése és a fenti alapjogok akadémiai ügyekben való biztosítása kapcsán. Nem meglepő ez, hiszen az akadémiai szabadság fogalmáról sincs egységes, pontosan rögzített definíciónk. Az eltérő állami szabályozási környezet, intézményi modellek és a különböző felfogások az egyetemek társadalmi funkciójáról sem egyszerűsítik a témáról gondolkodók dolgát. (Roberts Lyer–Saliba–Spannagel 2023: 13) Az ENSZ véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különmegbízottja is jó okkal és ésszerű érvek nyomán tartózkodott az akadémiai szabadság fogalmának meghatározásától. (UN Special Rapporteur 2020: 6)

Ideális esetben az akadémiai szabadság magában hordozza az egyetemi polgárok, oktatók, kutatók és diákok egyéni akadémiai szabadságát, az intézményhez kapcsolódó tevékenységeikben alapvető jogaik szükségtelen korlátozástól mentes gyakorlását, ideértve ahhoz fűződő jogukat is, hogy szabadon fejthessék ki a véleményüket az intézményük működésével kapcsolatban. (UN Committee 1999: 38–39) Fontos eleme, hogy az információk, vélemények és eszmék áramlása az emberi jogok teljes körű védelme mellett valósuljon meg, ehhez pedig az állam egy ösztönző környezetet biztosítson, az akadémiai intézmények pedig védelmükbe vegyék azt az esetleges politikai vagy társadalmi nyomással szemben. (UN Special Rapporteur 2020: 8–9, 12)

Bár különböznek a vélemények az egyetemek alapvető céljairól, a szerző szabadságával élve, az intézményi autonómia robosztus koncepciójából indulok ki. Eszerint az egyetemek kritikai gondolkodásra képes egyének nevelésére és a társadalmi problémák megoldásának demokratikus eszközökkel való elősegítésére is hivatott intézmények. (Roberts Lyer–Saliba–Spannagel 2023: 14–15) Az egyetemek nem pusztán szakképzési intézmények, melyek kizárólag bizonyos munkapiaci pozíciókra alkalmassá tevő képességek és készségek fejlesztését szolgálják. Nem „a piaci verseny szabályai szerint szolgáltató vállalatok” (Aberbach–Christensen 2018: 494), hanem a társadalmi kérdésekben tájékozott, önálló, kritikai vélemény formálására képes polgárok nevelését is elősegítő intézmények. (Vrieliink–Lemmens–Parmentier 2010: 28, 32; Beaud 2020: 621) Tekintsük úgy, hogy az egyetem több, mint egy épület benne zajló szakképzéssel, több, mint egy szervezeti struktúra, mely elősegíti a szaktudás áramlását. Az egyetem „az igazság keresésével foglalkozó tudósok és hallgatók közössége”

(Beaud 2020: 612), egy autonóm kutatókból, oktatókból, dolgozókból és diákokból álló közösség, akik közösen birtokolják az akadémiai szabadságot. E közösség tagjait illeti meg az egyetem vezetésében való érdemi részvétel, az akadémiai ügyekben való közös döntés joga, a lehető legdemokratikusabb módon. Így érvényesülhet az egyetemi polgárok önrendelkezési joga. (European Parliament Panel 2023: 13–14; Pap 2021: 12) A hallgatók, tanáraikhoz hasonlóan, jogosultak kifejezni kritikai véleményüket az egyetemi ügyekkel kapcsolatban anélkül, hogy akár az intézményi vezetés, akár az állami szervek szankciójára számíthatnának. (Vrieliink–Lemmens–Parmentier 2010: 65–66)

Az egyetemi autonómia intézményi és egyéni oldala szorosan összefügg, ezt sem az egyetemi vezetők, sem a politikai döntéshozók nem feledhetik. Az intézményi autonómia egyéni szabadságjogoktól és egyéni akadémiai szabadságtól való elválasztása magában hordozza azt a veszélyt, hogy sérülhetnek az akadémiai közösség tagjainak jogai. Egy egyetem papíron tűnhet autonómnak a kutatási szabadság és az akadémiai diskurzusba való bekapcsolódás szempontjából, de ha az egyéni alapjogok, melyek a valóság és igazság feltárásához kötődnek, sérülnek, az intézmény funkcionális vagy strukturális függetlensége nem jelent többet egy szakképzési intézmény épületének építő köveinél. (Roberts Lyer–Saliba–Spannaqel 2023: 19, 23–24) Az akadémiai közösség iránti tisztelet és bizalom atmoszférája, az akadémiai autonómia mind intézményi, mind egyéni oldalának védelme lehet az alapja a kritikai és kreatív gondolkodás fejlesztésének és ezen keresztül a társadalmi problémák megoldásában való egyetemi közreműködésnek. (CoE Committee of Ministers 2012: 8) Ahogy a 2020-as Magna Charta Universitatum fogalmaz, az intellektuális és erkölcsi autonómia fémjelzi az egyetemeket, és előfeltételei annak, hogy a társadalom iránti felelősségüknek elegendő legyenek. Ezt a függetlenségüket a kormányoknak és a társadalom egészének el kell ismernie, maguknak az intézményeknek pedig határozottan védelmezniük kell. (Magna Charta Universitatum 2020)

Mi történik az egyetemi autonómiával, az egyetemi polgárok közösségének önrendelkezési jogával, ha egy illiberális kormány az egyetemi vezetéssel és hallgatókkal való egyeztetés nélkül fenntartóváltást visz véghez, az egyetemi polgárok közössége által el nem fogadott alapítványi kuratóriumra bizza az egyetemi ügyek vitelét, amely élve törvényi lehetőségeivel a szenátus hatáskörét lényegesen csorbítja? Mit tehet az érintett egyetemi közösség jelentős részét kitevő, több száz hallgató, és a tiltakozásuk kifejezéséeként lemondott egyetemi vezetők és oktatók, akik nem értenek egyet az egyetemük politikai célzatú átalakításával? A 2020. évi egyetemfoglaló FreeSZFE válaszai ezekre a kérdésekre a következők voltak: Elfoglalják az egyetemüket, kreatív eszközökkel demonstratív akciókat szerveznek, hogy ezzel véleménynyilvánítási jogukat gyakorolják. Tanköztársaságot hirdetnek a képzés fenntartása érdekében, mert ragaszkodnak az oktatáshoz való jogukhoz. Demokratikus viták és döntések alapját képező fórumokat tartanak, hogy így közösen éljenek az önrendelkezési jogukkal. (Upor 2024; Kirs 2023, 2024; Ryder 2022) Jogi eljárásokat indítanak, hogy igazukat bíróságok, alapjogvédő intézmények előtt bizonyíthassák, és jogorvoslatot nyerjenek. Bízhatnak és bízhatnak-e a jogok érvényesítésének letéteményeseiben? Mennyiben és miért fontos számukra a jogérvényesítés?

Az alapjogok védelmezői az illiberális politikai rendszerben

A fenti kérdéseket a magyarországi illiberális politikai rendszer kontextusában vizsgálva felmerül egy további dilemma. Lehet-e általában véve remélni független igazságszolgáltatást a bíróságoktól, illetve az alapjogok hatékony védelmét az arra rendelt intézményektől? Az állam jogállamisággal kapcsolatos teljesítményének egy sarokköve a bíróságok függetlensége. A magyar állam teljesítménye ezen a téren számos kritikát vont maga után mind nemzetközi és civilszervezetek, mind az akadémia és szakma képviselői irányából. (Bárd–Kazai 2022; Kovács–Scheppelle 2018; European Commission 2023; Contributions of Hungarian NGOs 2022; Assessment of compliance... 2023; UN Special Rap-

porteur 2021) A FreeSZFE szövevényes jogérvényesítési törekvései közül az alapjogok védelmére hivatott intézmények előtt zajló eljárásokra összpontosítok, ezért az intézményi keretek felvázolásához röviden térek ki a bíróságokat célzó kormányzati intézkedések és az alapvető jogok biztosát érő kritikákra.

Az illiberális Orbán-kormányok működésére 2010-től jellemző az alkotmányos keretek politikai céloknak megfelelő hajlítása. A bírósági rendszer kontrollja kiemelt ügyévé vált. Megnyilvánult ez többek között a bírósági vezetők eltávolítását célzó intézkedésekben, a Legfelsőbb Bíróság elnökének a bíróság átnevezésével egyidejű, idő előtti elmozdításában; a bírák kényszernyugdíjazásában (melyek jogsértő jellegét megállapították nemzetközi fórumok, az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága); a bírósági igazgatás központosításában; illetve a közigazgatási bíróságok átalakításának kísérletében. E nem kimerítő felsorolás egyes elemeiben nemzetközi ráhatásra történt pozitív változás, azonban a politikai szereplők visszatérően próbálják befolyásolni az ítélkezési gyakorlatot, melynek a független rendes bíróságok képesek a leginkább ellenállni. (Kazai–Kovács 2020; Szente 2022; Szente–Gárdos–Orosz 2018; Bencze 2022)

Az Alkotmánybírósággal (AB) és az alapvető jogok biztosával kapcsolatos kritikai vélemények megjelentek mind az akadémiai diskurzusban, mind a hazai és nemzetközi emberi jogi intézmények jelentéseiben.

Minthogy az Alkotmánybíróság a rendszerváltás után a végrehajtó hatalom erős ellensúlyaként járt el, a nyilvánvaló célpontok közé került. A kormánypárt nem sokkal azután, hogy a 2010. évi választásokon egyedül alkotmányozó többséget szerzett, módosította az alkotmánybírók megválasztásának szabályait úgy, hogy kizárólag a kormánypárti döntés képezze a kiválasztás alapját, melynek következtében hamar többségbe kerültek a kormányhoz lojális alkotmánybírók, ami az ítélkezési gyakorlatban is tükröződik. (Szente 2022: 26–28) A 2011-ben elfogadott Alaptörvény az AB hatáskörét is jelentősen megváltoztatta, és új eljárási szabályok is életbe léptek. Többek között megszűnt az *actio popularis* (bárki előtt nyitva álló, közérdekű perlési jogosultság) lehetősége, ami hosszú ideig volt jelentős eszköze az alkotmánnyal való összhang ellenőrzésének. Az intézményi és eljárási változásokon túl pedig mára már kimutatható módon jelent meg a kormányzati akaratoknak következetesen megfelelő ítélkezési gyakorlat a politikai értelemben érzékeny ügyekben. (Drinóczi–Bień-Kacała 2019; Chronowski et al. 2022; Gárdos–Orosz 2019; Szente 2016)

Az illiberális rendszer kiépítésének jogi eszköze volt az alapjogok érvényesítéséért felelős, egyéb független intézmények mozgásterének szűkítése is. A több, egyenlő jogállású, egyes témákra szakosodott ombudsmanok rendszerét felszámolták (Majtényi 2014: 8–10), és az immáron egyetlen ombudsman hivatalához soroltak más jogvédelmet szolgáló, korábban független intézményeket, az Egyenlő Bánásmód Hatóságot és a Független Rendészeti Panasztestületet. (AI, EKINT, HHC 2021: 5–6) Mára az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalát nemzetközi kritika érte amiatt, hogy nem kellő gonddal foglalkozik a politikai értelemben érzékeny emberi jogi problémákkal, mint az LMBTQ+ jogokkal, a menekültekkel, vagy éppen a civilszervezeteket érő kormányzati támadásokkal. A Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Világszövetségének Akkreditációs Albizottsága lefokozta „B” státuszba a magyar ombudsman hivatalát, így már csak megfigyelőként vehet részt a Világszövetség munkájában. (GANHRI 2021: 12–14) A státuszok az ENSZ keretében elfogadott Párizsi Alapelveknek való megfelelés szintjét tükrözik, melynek egyik központi eleme az érintett állam kormányzati hatalmától való függetlenség. Kiváltképp ebből a szempontból vizsgázott rosszszul a magyar ombudsman.¹

¹ Részletesebben lásd itt: <https://ganhri.org/membership/>

Az alapjogok védelmezői a FreeSZFE ügyében

A FreeSZFE története a 2019-ben kezdődő egyetemi modellváltásokhoz kapcsolódik. 2020 augusztusában elfogadták az SZFE törvényt (2020. évi LXXII. törvény), mely alapján felállították az SZFE alapítványi kuratóriumát Vidnyánszky Artilával az élen. Szeptember 1-jén hatályba lépett a törvény, és megtörtént a szenátus hatáskörének átalakítása az egyetemi vezetéssel való egyeztetés nélkül. Számos egyetemi vezető és oktató mondott fel tiltakozásképpen. Az SZFE-n működő hallgatói önkormányzat által készített felmérésben részt vevő 210 hallgató (az összes hallgató majd 60%-a) mind egyet nem értését fejezte ki az intézményi reform módja és kivitelezése kapcsán (Urfi 2020). A hallgatók utcabájt rendeztek a távozó oktatók búcsúztatásaként, támogatók ezrei csatlakoztak hozzájuk, és az esemény demonstrációvá nőtt, majd az SZFE épületének birtokbavételéhez vezetett. Az egyetemfoglalás 71 napig, 2020. november 9-ig tartott, amikor a kormány elrendelte az egyetemi épületek bezárását a koronavírus-járvány miatt, és a hallgatók a közegészségügyi megfontolásokra tekintettel elhagyták az épületet (HVG 2020). A blokádi alatti kollektív akciókban részt vett az SZFE-hallgatók többsége, és intézményen kívüli támogatók ezrei csatlakoztak hozzájuk. Tanköztársaságot hoztak létre az önképzés céljával, az operatív döntések több száz hallgató részvételével zajló fórumokon születtek. A kuratórium három alkalommal függesztette fel az oktatást az egyetemfoglalás szemeszterében, 2020 novemberében és decemberében, mely döntésekkel szemben a FreeSZFE közössége azonnali bírói jogvédelmet nyert. Az ellenálló diákok és tanáraik szakmai készségeiknek köszönhetően innovatív, kreatív színpadi eszközökkel szerveztek demonstratív performanszokat, utcai megmozdulásokat.

Az ő szemszövegükből tekintünk az alapjogok védelmére rendelt intézményekre. Arról, hogy a megkurtított hatáskörű, illiberális kormányzati politika által befolyásolt Alkotmánybíróság és alapvető jogok biztosa (közkeletű nevén ombudsman) hogyan teljesít a hallgatói jogok és az egyetemi autonómia védelmezőjeként, a FreeSZFE közössége által indított eljárásoknak köszönhetően tudhatunk. Egyetlen cikk részletesen nem mutathatja be azt a szövevényes összképet, amit a FreeSZFE-hez köthető jogi eljárások tesznek ki. A teljesség látszatát nem keltve foglalom össze röviden – ki nem térve birtokvédelmi és bizonyos közigazgatási eljárásokra, sajtóperekre, a sztrájkokkal kapcsolatos pereskedésre – az intézményi átalakuláshoz és hallgatói jogok érvényesítéséhez kapcsolódó eljárásokat, amiben pótolhatatlan segítséget nyújtott Aujeszky Nóra Ilona, a FreeSZFE volt televíziós műsorkészítő hallgatója, az egyetemfoglalók közösségének jogi ügyekben jártas és közösséget képviselő tagja.

Az általam kiemelt, az alábbi sorokban röviden ismertetett eljárásokat a következő logika szerint tárgyalom. Első lépésben a FreeSZFE közösség és az intézményi autonómia szempontjából kedvező döntéseket ismertetem. Nyitok a Fővárosi Törvényszék döntéseinek kurtára szabott ismertetésével, és az oktatási jogok miniszteri biztosának állásfoglalásával zárom a pozitív fejleményekre vonatkozó sorokat. Ezután térek át hangsúlyosan az alapvető jogok biztosa (ombudsman) és az Alkotmánybíróság alapvető jogok és intézményi autonómia vonatkozásában aggályosnak tekinthető eljárásaira.

A FreeSZFE közössége azonnali jogvédelmet nyert a rendes bíróságokon az oktatási tevékenységet, az intézményi autonómiát és oktatáshoz való jogot sértő módon felfüggesztő, kuratóriumi döntésekkel szemben, mindhárom alkalommal (2020. november 6., november 27. és december 21.). A jogsértés megéléséről és a bírósági reakcióról a következő érdekes betekintést nyújtotta Nóra: *„nekem az egy intenzív élmény volt. [...] Addigra már elindultak az SZMSZ-perek, amihez nem volt aztán sok közöm, mert ez szervezeti dolog, de az, hogy ránk zárják az iskolát, na azt nagyon át tudtam élni, és azt mindenki nagyon át tudta élni. [...] [Az azonnali jogvédelmet hozó döntések] nagyon felemelőek voltak, mert ez rögtön egy pozitív visszacsatolás volt, és éreztük, hogy a bíróság részéről van egy védelem,*

hogy mellettünk áll a jog.” Az azonnali jogvédelmen túl a Fővárosi Törvényszék 2023. február 23-i ítéletében megállapította, hogy az újonnan létrehozott fenntartó Színház- és Filmművészetért Alapítvány kuratóriuma az általa kinevezett, új rektorhelyettessel és kancellárral együtt megsértették a Hallgatói Önkormányzat Nftv. 61. § (3) pontban biztosított véleménynyilvánítási jogát, minthogy nem vonták be a döntéshozatal folyamatába.

Az oktatást felfüggesztő határozatok alapja a kuratóriumi tájékoztatás szerint az Oktatási Hivatal végzése volt. Így amellet, hogy a protestáló közösség kitartóan kilincselte az OH-nál, hogy adják ki a vonatkozó iratokat, miután ezt megtagadták, az OH ellen indított peres eljárást az SZFE egy akkori hallgatója 2020. november 2-án. A Fővárosi Törvényszék igazat adott neki a 2021. március 10-i ítéletében, megsemmisítette az OH-iratok kiadását megtagadó végzését, és új eljárásra kötelezte. Az elrendelt új eljárásban azonban az OH újfent nem adott ügyféli jogosultságot a kérelmezőnek. Ezt követően a hallgató már nem indított újabb peres eljárást.

Az egyetemfoglaló közösség a bírósági rendszeren kívül is igyekezett minden elérhető jogérvényesítési eszközzel élni. Nyilvánvaló választás volt, hogy az oktatási jogok miniszteri biztosához – 1999-től a tisztséget Ááry-Tamás Lajos viseli – fordulnak a jogtalannak vélt fenntartóváltással kapcsolatban. 93 hallgató és egy tanár kezdeményezte az eljárást 2020. szeptember 21-én. Bár a biztosnak lett volna lehetősége számos kérdésre reflektálni hivatali hatáskörében, határozott, de szűkre szabott, 2020. november 27-i jelentésében az oktatás felfüggesztésére összpontosított. Megállapította, hogy a fenntartó a felsőoktatási intézmény működtetésén túl köteles biztosítani az egyetemi polgárok számára a tanulás és tanítás szabadságának érvényesülését. Nincs olyan törvényes cél, mely alapján felfüggeszthetné az oktatást. Hangsúlyozta az ellentmondást, miszerint a koronavírus okozta járványhelyzetben minden döntéshozói szinten az volt a legfőbb törekvés, hogy a különleges körülmények között is folytatódhasson az oktatás, de az SZFE alapítványi kuratóriuma mégis megtiltotta azt. Záró következtetése, hogy a kuratórium súlyosan megsértette a hallgatók tanulás szabadságához és az oktatók tanítás szabadságához fűződő alkotmányos jogát. (Ááry-Tamás 2020)

Az alkotmányos jogok védelmére rendelt szervek tündérmeséje itt ért véget. Az Országgyűlés által az alapvető jogok érvényesülésének felügyeletére választott alapvető jogok biztosa – 2019-től a tisztséget Kozma Ákos viseli – egy „B” státuszba degradált nemzeti emberi jogi intézményként hozta a várhatót. Hiába fordult hozzá is 93 hallgató és számos oktató az SZFE törvény alaptörvénysértő voltát panaszolva 2020. november 13-án, nem érezte kötelességének az egyetemi autonómiához kapcsolódó alkotmányos jogok melletti kiállást, éveket várt teljes csendben, 2023. december 22-én zárta le az eljárást intézkedés nélkül. Az ombudsman nem foglalkozott érdemben a diákok panaszával az alkotmányjogi panaszukra hivatkozva, mondván, hogy azt az AB elutasította. (Kozma 2023) Az Alkotmánybíróság eljárása értelemszerűen hat ki más alapjogok értelmezésével foglalkozó intézmények működésére, ami az ombudsman esetében kézzelfogható volt, és kapóra jött az indokolatlanul hosszan elhúzódó eljárása lezárásához.

Vegyük hát szemügyre a kulcsfontosságú AB eljárásait és döntéseit. Az Alkotmánybíróság előtt három eljárás zajlott. Az első egy alkotmányjogi panasszal az SZFE akkori oktatói és hallgatói indítványozták Karsai Dániel képviseletével 2020. október 16-án. Ez az eljárás három évvel később, az AB 2023. december 12-i határozatával zárult le. A másik két AB eljárást a Fővárosi Törvényszék kezdeményezte a Hallgatói Önkormányzat és az SZFE Alapítvány közötti eljárását felfüggesztve. A Törvényszék a modellváltás célját szolgáló és normatív kereteit meghatározó SZFE törvény és az egyetemfoglalásra szabott, az oktatás felfüggesztését lehetővé tevő kormányrendelet alaptörvény-ellenességének megállapítását kérte. (Az 522/2020. Kormányrendelet jogosította fel a fenntartót annak kizárólagos eldöntésére, hogy a tanulmányi kötelezettségek jogszerű teljesítése feltételei fennállnak-e, ellenőrizhetőek-e, és ha nem, feljogosította az oktatási tevékenység felfüggesztésére.) Előbbi eljárás 2021. február 9-től június 8-ig tartott, míg utóbbi október 5-ig, a bírói normakontrollra irá-

nyuló kezdeményezés esetére előírt kilencvennapos határidőnek köszönhetően. Illusztrálja e három eljárás időtartama közötti különbség az alkotmányjogi panasz benyújtójának kiszolgáltatottságát, hiszen korlátlan ideig várhat az AB döntésére.

Az AB eljárások közelebbi vizsgálatát az alkotmányjogi panasszal nyitom. A hallgatók és oktatók közössége közvetlenül 2020. október 16-án fordultak az Alkotmánybírósághoz. Több mint százan bízták meg Karsai Dánielt a képviselőjükkel az eljárásban. Arra kérték az AB-t, hogy állapítsa meg az SZFE törvény (*SZFE törvény: 2020. évi LXXII. törvény*) alaptörvény-ellenességét és azt, hogy sérti többek között a véleménynyilvánítás szabadságát, a tanszabadság és az egyetemi autonómia elvét. Az SZFE törvény kifogásolt főbb rendelkezései között szerepelt az egyetemhez kapcsolódó vagyonkezelési jogok átruházása az alapítványra (SZFE tv. akkor még hatályos 2. §-a és 3. §-a), és a miniszter teljes körű felhatalmazása a kuratórium tagjainak kinevezésére az egyetem beleszólási joga nélkül [SZFE tv. akkor még hatályos 1. § (4) bekezdése]. A fenntartói alapítói okiratot és az új Szervezeti és Működési Szabályzatot az SZFE szenátusának teljes ignorálásával készítették el. Többszöri módosítással egyre szűkítették a szenátus jogköreit a fenntartó javára, és a kommunikációs ügyek ellenőrzését a kancellár alá sorolták. A beadvány készítője a korábbi alkotmánybírói gyakorlatra hagyatkozott, mely szerint a tudományos élet szabadságához fűződő jog az akadémiai autonómiát megtestesítő személyi kört, az oktatókat, a kutatókat és a hallgatókat illeti. Az önkormányzati jogosultság gyakorlásába külső szakembereket és a fenntartó képviselőit is be lehet vonni, de csak az akadémiai, felsőoktatási intézmény autonómiájának tiszteletben tartása mellett. [41/2005 (X. 27.) AB határozat, 1.4.] A gazdaságos működésre törekvés nem alkotmányellenes, azonban egy irányító szerv a teljesítmény értékelésén keresztül nem gyakorolhatja a felsőoktatási intézmény önkormányzati jogköreit. Mindezen megfontolásokon túl az indítvány kitér a diszkrimináció és a jogalkotó hatalommal való visszaélés tilalmának sérelmére, minthogy egy teljes egyetemi struktúraváltásra kevesebb mint két hónapot hagyott a jogalkotó az SZFE tv. kihirdetés utáni rövid hatálybalépési idejével. (*Karsai 2020*)

Hogyan reagált az AB ezekre a felvetésekre? Minthogy az ügyben 2023. december 12-én elfogadott határozat a két, Fővárosi Törvényszék által kezdeményezett, 2021-ben lezárt eljárást követően született, az AB könnyen választhatta a könnyű utat. Korlátozott érdemi reflexió mellett, az Alaptörvény X. cikke szerinti tudományos szabadságjogok vonatkozásában visszautalt a két 2021. évi határozatára mondván, hogy az indítvány azokhoz képest nem vetett fel új, alkotmányjogi jelentőségű kérdéseket. Az alkotmányjogi panaszt elutasította. (3005/2024. AB határozat)

Miként nyilatkozott hát az elutasító határozatban hivatkozott, két 2021. évi AB határozat a tudományos szabadságjogokról a HÖK által indított per kapcsán a Fővárosi Törvényszék által kezdeményezett eljárásokban? A Fővárosi Törvényszék az SZFE tv. alaptörvény-ellenességének megállapításán túl indítványozta az amögött álló Nftv.-ben szereplő rendelkezés [2011. évi CCIV. törvény, 94. § (6) bek.] alaptörvény-ellenességének megállapítását és azok megsemmisítését. Súlyozottan hivatkozott a fent említett, korábbi alkotmánybírói gyakorlatra, kiemelve, hogy a felsőoktatási intézmény belső életét, szervezetét és működését meghatározó kérdésekről az országgyűlésen és a felsőoktatási intézményen kívül más nem dönthet. „*Nem tekinthető alkotmányosnak az a törvényi szabályozás, amely az önkormányzás jogának kiüresedéséhez vezet: a fenntartó számára az autonóm működést közvetlenül érintő jogositványok adása, a túl széles körű felhatalmazás az intézményi autonómia megszűnését vonja maga után.*” (Fővárosi Törvényszék 2021/a: [12]) Ehhez képest az SZFE Kuratórium által elfogadott Alapító Okirat és SZMSZ értelmében a fenntartó egyetem feletti teljes kontrollja (az intézményfejlesztési terv, kutatás-fejlesztési innovációs stratégia, a költségvetés és az SZMSZ elfogadásától a rektori pályázat kiírásáig) autonómiásértő. A Fővárosi Törvényszék úgy látta, hogy „*a felsőoktatási intézményt megillető döntési jogkörök ilyen koncentrációjú telepítése a fenntartóhoz a felsőoktatási intézmény autonómiájának elvonását jelenti, amivel a felsőoktatási intézmény léte, szervezeti,*

működési és gazdálkodási önállóságának az intézményi autonómiából eredő alapvető alkotmányos követelménye szenved sérelmet”. (Fővárosi Törvényszék 2021/a: [13])

Másként látta a helyzetet az AB. Absztrakt értelemben kijelentette, hogy az államot pozitív jogi kötelezettség terheli, azaz olyan intézményi rendszert kell kiépítenie, amely biztosítja a felsőoktatási intézmények autonómiáját, a kutatási-tanítási autonómia külső befolyástól mentes érvényesülését. Elismeri, hogy az autonómia gyakorlója az oktatók, kutatók és hallgatók. (21/2021. AB határozat, 24–27) Nagy bizalommal hagyatkozik az Nftv. rendelkezésére, miszerint az alapítói jogok gyakorlása, a fenntartói irányítás nem sértheti az egyetem Alaptörvényben garantált önállóságát. (21/2021. AB határozat, 32-35) Ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy az Nftv. kifogásolt 94. § (6) bekezdése a KEKVA tv. (2021. évi IX. törvény a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról) 22. § (4) bekezdéssel együtt olvasandó, mely arról rendelkezik, hogy a fenntartói jogköröket a szenátus véleményezési vagy egyetértési jogának biztosítása mellett lehet gyakorolni.

Az AB olvasata szerint tehát az időközben megalkotott rendelkezés megnyugtatóan rendezte a helyzetet, hiszen az autonómia letéteményesei a szenátuson keresztül immár akár véleményezési joggal is rendelkeznek az egyetem életét esszenciálisan érintő döntéshozatal folyamatában. Nem reflektál az SZFE esetében tudható konkrét tényekre, miszerint teljes mértékben felülírták az autonómia letéteményeseinek véleményét és szándékait. A valóság részleteitől elvonatkoztató többségi vélemény álnaiv feltételezésbe bocsátkozik. A kuratórium és az egyetemi közösséget képviselő szenátus közös feladata és felelőssége az intézmény működése hatékonyságának és az oktatási-kutatási minőségnek a biztosítása. Meglátása szerint az SZFE kuratóriuma és szenátusa ebből a szempontból azonos érdekállású testületeknek tekinthetők. Ebből következtet, hogy a két szerv képes a konfliktusait feloldani az azonos érdekek mentén. Függetlenül attól, hogy mely szerv jogosult kizárólagosan dönteni a szervezeti és működési szabályokról, az Alaptörvény IX. és X. cikkéből adódó alkotmányos követelmény, hogy a két szerv együttműködjön, és az érdemi vitáknak teret engedjenek. (21/2021. AB határozat, 41–45) Tehát az érintett normaszövegből esetlegesen és ténylegesen adódó, egyetemi autonómiát csorbító lehetőségek gondos kizárása helyett az AB egy ideáltipikus helyzetet képzelt el. Ebben az intézményi autonómiát természetszerűleg sérteni képtelen kuratórium és szenátus azonos célok mentén, az alapvető kérdésekről egyetértésben és jóhiszemű együttműködésben törekszik közösen előmozdítani az akadémiai célokat, miközben maradéktalanul tiszteletben tartják az alkotmányosság követelményeit, hiszen az Alaptörvényben az meg van írva.

A másik, Fővárosi Törvényszék által indítványozott alkotmánybírói eljárásban az AB-nak lehetősége nyílt megvizsgálni az egyetemfoglalás alatt az oktatás felfüggesztéséről szóló, kuratóriumi döntések háttérében álló kormányrendelet alkotmányosságát. A veszélyhelyzet idején a felsőoktatást érintő egyes szabályokról szóló 522/2020. Kormányrendelet jogosította fel a fenntartót annak kizárólagos eldöntésére, hogy a tanulmányi kötelezettségek jogszerű teljesítésének feltételei fennállnak-e, illetve ellenőrizhetőek-e, és ha nem, feljogosította az oktatási tevékenység megtiltására. (522/2020. Korm.rendelet, 1. §) A Fővárosi Törvényszék meglátása szerint az oktatás felfüggesztése nem volt arányos az elérni kívánt céllal, nevezetesen a koronavírus-járvány megfékezésével. Az oktatás megtiltása végső eszköz kellett volna legyen, enyhébb jogkorlátozó intézkedéseket kellett volna mérlegelni a rendkívüli helyzetben is. Továbbá minthogy a döntést a fenntartó kizárólagos hatáskörébe utalta a kormányrendelet, az intézményi autonómiához kapcsolódó alkotmányos követelményeket sértette, a művelődéshez, tanuláshoz való jog érvényesülését pedig ellehetetlenítette. (Fővárosi Törvényszék 2021/b) Az AB a bírósági indítványt elutasította. Úgy ítélte meg, hogy a járványhelyzetben hozott intézkedések nyomán eredménytelenné válhat egy tanulmányi félév, elképzelhető, hogy ilyen esetben a kormányrendelet szerinti döntést hozza a fenntartó. Utalt arra, hogy az Oktatási Hivatal felé bejelentési kötelezettsége van a fenntartónak, az állami szerv pedig felülvizsgálhatja a döntést. Újfént hangsúlyozta absztrakt értelemben, hogy az akadémiai autonómiából adó-

dik, hogy a tanulmányi kötelezettségek teljesítésének ellehetetlenüléséről együtt döntsön a fenntartó és az autonómia letéteményesei képviselőjében a szenátus. Ugyanakkor ez alkalommal sem kívánt a konkrét eset körülményeinek vizsgálatába bonyolódni, mondván, hogy az kompetenciáján kívül eső, bizonyítási kérdés. (28/2021. AB határozat, 27–37)

Végtelen hittel a fenntartó és a döntését felülvizsgáló állami szerv felé, bízva abban, hogy azok nagy gonddal kezelik az alkotmányosság követelményeit, az AB eltekintett attól, amit a különvéleményt megfogalmazó Schanda Balázs hangsúlyozott, hogy „a támadott rendelkezés nem a fenntartó és szenátus együttműködéséről rendelkezik, épp ellenkezőleg, a fenntartó kizárólagos döntési kompetenciájába utalja annak megítélését, hogy a félév elfogadható-e”. (28/2021. AB határozat, 57) Így ütötte alkotmányossági pecsétjét az AB a kormányrendeletre, mely jogalapját képezte az oktatást felfüggesztő, kizárólagos fenntartói döntéseknek, melyeket az oktatási jogok biztosa és a Fővárosi Törvényszék a tanulás és tanítás szabadságához fűződő alkotmányos jogokat sértőnek minősített.

A jogi eljárások szerepe az egyetemfoglaló közösség életében

A FreeSZFE tagjai által indított jogi eljárások szövevényes hálózata demonstrálja, hogy mennyire elszánt volt az akadémiai közösség az igaza jogi eszközökkel való bizonyítására. Az alapjogok védelmét hivatott intézményekre, az Alkotmánybíróságra és az ombudsmanra azonban nem számíthattak, ami sejtető volt az eljárások kezdetén. Felvetődik a kérdés: mi értelme volt ennek? Mi értelme a számtalan eljárásnak, ha az alapvető problémák (mint az SZFE törvény vagy az oktatást felfüggesztő határozatok mögött álló kormányrendelet alkotmányossága) ügyében csekély esély mutatkozik a pernyertességre? Mindezek az eljárások milyen szerepet játszottak a protestáló közösség életében, amiért érdemes volt elindítani őket?

A kérdés, hogy az ember veszi-e a bátorságot, energiát, vállalja-e a jogi eljárásokkal járó nehézségeket, nem valódi dilemma, ha meg van győződve az igazáról, és mélyen érinti a jogsértés. Így éreztek az egyetemfoglaló diákok és tanáraik, amikor síkra szálltak az egyetemi autonómiáért. A közélet iránt már csak szakmáiknál fogva is érdeklődő emberek lévén, nem voltak illúzióik afelől, hogy mit remélhetnek az alapjogok védelmére rendelt intézményektől a magyarországi illiberális politikai rendszerben. 2022-ben az egyetemfoglalásban aktívan, szervezőként részt vevő, volt SZFE-s diákokkal beszélgettem a személyes motivációikról és a közösségük működéséről. (Az interjúk készítésének módszertanáról ld. Kirs 2023: 8–9.) A beszélgetések során kirajzolódott egy általános és saját eljárásaik nyomán formálódó kép a jogállamiságról és a jogérvényesítést szolgáló testületekről. Álljon itt néhány önmagáért beszélő idézet:

„Ki vannak üresedve azok az intézményrendszerek, melyekben az állampolgárnak bíznia kellene, egy Alkotmánybíróság, egy ügyészség, a mindenkori kormányon felül álló testületek. Ez megrengeti a polgár demokratikus biztonságérzetét, úgy érzi, hogy egyedül maradt. Amikor egy bíróságnál át kell gondolni, hogy melyik bíró jár el, ki tárgyalja az ügyet, ki hogy hathatott rá. Nincs meg a bizalom, ami a jogállamban adott, az ember így atomizálva, egyedül érzi magát a hazájában. Nehéz elhinni, hogy igazság lesz szolgáltatva jogsérelem esetén, és hogy a hatalom sem tehet meg bármit, mert ellenőrizve vannak ők is.”

„A jogi procedúra, amit az AB felé is elindítottunk, beszédes. Éppen egy oktatási intézmény nem folytathat oktatási tevékenységet. Mennyiben vették figyelembe az ombudsman [az interjúalany az oktatási jogok miniszteri biztosára gondolt] minket támogató állásfoglalását? Miért vannak ombudsmanok, ha tök mindegy, hogy mit mondanak?”

„Betekintést akartunk HÖK-ként azokba az iratokba, melyek alapján az Oktatási Hivatal vizsgálatot tart, melyek szerint nincsenek rendben a dolgok az SZFE-n. Küldözgettek minket ide-oda, beadtuk a kérelmünket végül. Ezt elutasították, én fellebbeztem mondván, hogy nem volt jogos, hogy nem engedtek minket betekinteni. Volt egy per az OH ellen, a Törvényszéken, nem volt tárgyalás, írásos eljárás volt, nekem adtak igazat. Újra beadtuk a kérelmet [az Oktatási Hivatalnak], és elutasítottak. Utána Nóri felhívott, hogy még egyszer be kellene nyújtani az OH-hoz a kérelmet, de még egyszer nem nyújtottam be, mert már okafogyott volt, már senki nem akart valójában betekinteni. Nagy tanulság volt ez a jogállamiságról. Ott neheztik meg az ember dolgát, ahol csak lehet.”

„Három évvel később ki lehet mondani, hogy a CEU-t nem kellett volna elküldeni. De már nincs itt. Ugyanígy rólunk is, ha most kimondják, hogy jogellenes volt, ami történt, akkor mi van? Már nincs ott senki, mindenki otthagya.”

„A kormányzatot látom felelősnek, választási törvény, az alkotmány folyamatos változtatgatása, a legfelsőbb bíróság becscsikítása. Már semmilyen hatalmi ág nem működik függetlenül. Egyszerűen már nem működik a jogállam.”

A jogi eljárásokat hallgatói oldalról koordináló Aujezsky Nóra 2024 áprilisában a következőképp beszélt nekem erről:

„Az is látszódik ebből a történetből, hogy a rendes bíróságoknak van helye a jogérvényesítésben. Az ombudsmani, alkotmánybírósági, az alapjogvédelmi szerveknek viszont nincs. [...] Az oktatási ombudsman [az interjúalany az oktatási jogok miniszteri biztosára gondolt] csodálatos volt. Kiadott egy állásfoglalást az első bezárás után. [...] Vele még telefonon is lehetett beszélgetni. Az tragikus, hogy rajta kívül az alapjogvédelemre hivatott szervek teljesen le vannak bénítva.”

Drámai képet festenek a fenti gondolatok arról, hogy egy egyetemi autonómia, önrendelkezési és tanuláshoz kapcsolódó alkotmányos jogok érvényesítéséért komoly személyes áldozatok árán kiálló, tudatos fiatal polgárok miként vélekednek az államhatalom gyakorlóiról és azoknak a jog és igazság érvényesítéséhez való viszonyáról. Arról, hogy mi mozgatta őket, amikor belevágtak a végső győzelem esélyével nem kecsegtető jogi eljárásokba, szóljon ismét néhány interjúrészlet:

„Az volt a közmegegyezés, hogy nem vesszük senki terheit a vállunkra, mert alig bírjuk a sajátunkat, de azt hirdetjük, hogy más is követheti a példánkat jogsérelem esetén.”

„Az elérhető célt abban láttam, hogy mi, a közösség, tegyünk ez ellen, zárjunk össze, tegyünk meg mindent azért, hogy ez ne történjen meg, vagy felvillantsuk azt, hogy miért igazságtalan.”

„[A]z, hogy kiállsz magadért, a tanult tehetetlenség ellenkezője, önérvényesítés, felelősségtudat a közösséged sorsáért, és hogy csak akkor lesz jobb a helyzetetek, ha kiálltok magatokért.”

„Az igazságosság iránti követelés vezérelt... hogy legyünk felnőttként kezelve, mind intézményileg, mind diákságilag, ami nincs meg a magyar társadalomban. Igazságosság és partneri viszonyok.”

Az akkori SZFE egyetemfoglaló, akadémiai közössége 2020. szeptember 14-én nyitotta meg a 2020/21-es tanévet. Az évnnyitón elhangzott hallgatói közlemény szerint: „Az átalakítással megfosztottak minket alapvető jogainktól, semmi sem biztosítja többé az egyetemi közösség számára az önrendelkezést – rajtunk kívül. Mi vagyunk az autonómia garanciája. [...] sem a ránk erőltetett új vezetőket, sem a fejünk felett meghozott döntéseket nem fogadjuk el”. (Upor 2024: 232) A jogi eljárásokban jogi végzettsége és személyes elkötelezettsége okán központi koordináló szerepet játszó Aujezsky Nóra (az SZFE volt televíziós műsorkészítő hallgatója) a következő egyenes és erős állítást tette egy riporter kérdésére válaszul, miszerint megduplázták az SZFE költségvetését, ez nem ellensúlyozza-e az intézmény függetlenségével kapcsolatos aggályokat: „Az autonómiánk nem megvehető.” (ATV Start 2020)

A jogi eljárások szervesen épültek be az egyetemfoglalás közösségi életébe és kreatív protest akcióiba. Az SZFE törvényről szóló alkotmányjogi panaszt nem egyedül nyújtotta be az akadémiai közösséget képviselő ügyvéd, Karsai Dániel. Nem más, mint az igazság és igazságszolgáltatás istennője, Iustitia kísértte be az Alkotmánybíróság aijtaján. Az Innovációs és Technológiai Minisztériumtól egy „panaszlánc” önkéntes szemei adták kézről kézre az iratokat egy piros-fehér blokádszalaggal átkötött dobozban, a doboz előrehaladásával rövidülve, és közeledve az Alkotmánybíróság épületéhez, ahol már várta őket (a Koós Boglárka színészhallgató által megtestesített) Iustitia bekötött szemmel, pallossal és mérleggel. Az iratok bírósági épületben történő érkeztetése után Iustitia olvasta fel a hallgatók és oktatók közös nyilatkozatát, miszerint „az igazságosság állandó és örök törekvés. [...] Azért jöttünk, hogy a minket illető egyetemi autonómiánkat visszanyerjük.” (Upor 2024: 287) Világos szavak, melyek az egyetemi autonómia esszenciáját hordozzák felesleges nyelvi sallangok nélkül. Iustitiához hasonlóan sietett az egyetemi közösség megsegítésére az Oktatási Hivatal elé 2020. november 2-án (a sisakban, pajzzsal, karddal és bagollyal érkező Zsille Sára televíziós hallgató testében formát öltött) Minerva, a bölcsesség istennője, hogy támogassa a közösség iratok iránti kérelmét. (Upor 2024: 285–289) A két, jogi eljárásokhoz kapcsolódó performansz szervesen illeszkedett a FreeSZFE kreatív demonstratív akcióinak gazdag és vizualitásban, jelképekben erős eszköztárába.

A jogérvényesítés hallgatói és közösségi megéléséről közeli és autentikus betekintést nyújtanak Aujezsky Nóra gondolatai, így azokra külön kitérek. 2024 áprilisában ültünk le beszélgetni, hogy elmesélje, miben látta a jogi eljárások értelmét és funkcióját a FreeSZFE egyetemfoglaló közösség életében. Az oktatók mellett a HÖK élén lévő Csernai Mihállyal a kezdetektől részt vett az esetleges jogi eljárások latolgatásáról szóló egyeztetésekben. Nóra személyes szakmai érdeklődés nyomán azt fontolgatta, hogy az ombudsmanhoz kellene fordulni egy alapjogi panasszal. Nem csak gondolkodott, megírt egy beadványt, amit elküldött Karsai Dániel akkor már az egyetemi közösséggel együttműködő ügyvédnek, aki átnézte a panasztervezetet, és szakmai javaslatokat tett a szöveggel kapcsolatban. Másfelől pedig megkérdezte Nórát, hogy mit gondol arról, ha a hallgatói szemszöveget is belefoglalják az egyidejűleg oktatói oldalról készülő alkotmányjogi panaszba. Nóra ezután a jogi eljárások koordinációjának motorja lett hallgatói oldalon. A HÖK-elnök Csernai Mihály mellett egyeztetett az ügyvédekkel, és rendszeresen beszámolt az egyetemfoglaló közösségnek. A következőképp jellemezte a munkájukat: „Minden este volt fórumunk, és minden este beszámoltunk arról, hogy állunk. És amikor már elindult az eljárás, elmondtuk a többieknek, hogy mit jelent az, hogy például az SZMSZ kapcsán pereskedünk, és ebből körülbelül mi várható. [...] És akkor ugyanezt az Alkotmánybírósággal. Elmagyarázni, hogy van egy ilyen törvény [SZFE törvény]. Mindenki képen volt azzal, hogy van ez a törvény, mert hogy tüntettek nyáron a törvény elfogadása ellen. Innen csak egy lépés volt, hogy indul egy eljárás, amiben megtámadjuk a törvényt. Nekem az nagyon felemelő volt, hogy annyira értették.” Bár több jogi eljárásban hallgatói oldalról a HÖK lépett fel jogi személyként, de ebben is, mint minden közösséget érintő kérdésben, bázisdemokratikus módon, a fórumokon születtek a közös

döntések. „Voltak olyan vélemények, hogy ennek semmi értelme, mert hogy az AB, ekkor, 2020-ban már látszott, hogyan működik. [...] tájékozott emberek ülnek a művészeti karon, és tudják, hogy mi történik a közéletben, és sajnos annak része, hogy az AB nem látja el a feladatát, de aztán úgy döntöttünk, hogy csináljuk, mert hogy ez is egy eszköz. Jól, instrumentálisan láttuk ezeket az utakat, és nagyon hamar megláttuk, hogy ennek művészeti oldala is van, akár Justitiát, akár Minervát testestítjük meg, vagy akár élláncot csinálunk, azok ebbe is bevonhatók.”

A formális lépések mögött is közösségi események álltak. Az alkotmányjogi panaszon szereplő majd' száz hallgatói aláírás háttérben egy Ódry-színpadra összehívott találkozó állt. Ahogy Nóra leírta, „nyilván ez egy adminisztratív dolog volt, de közösségivé vált azzal, hogy az emberek jöttek, az arcukat adták ahhoz, hogy ők ezt aláírják”.

Végül a következőképp foglalta össze a jog és jogérvényesítés szerepét az egyetemi autonómiáért kiálló, egyetemfoglaló közösség életében: „Az SZFE-n a képzés céljának is része volt, hogy olyan művészek nevelődjenek, akik érzékenyek társadalmi, közéleti kérdésekre, és a művészet nyelvére tudják fordítani. Böven volt demokratikus jogállami vonzata az ellenállásnak, ennek pedig fontos része a jog. Ha én nem vagyok ott, akkor is megtörténik ez. Azt éreztem, hogy kimondjuk, hogy jogérvényesítés, és erre teljesen receptívek a hallgatók, értik, hogy miről van szó, és szeretnék csinálni, mert ez olyan aktivizmus, mint kimenni tüntetni, csak ez a jogi fórumok előtt zajlik. Mindenki szerette volna csinálni, teljes konszenzus volt ebben.

Záró gondolat

Az ENSZ véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különmegbízottja ajánlása szerint az egyetemi autonómia érvényesítése magába kell, hogy foglalja annak elismerését, hogy az akadémiai campusok különleges autonóm terek, a véleménynyilvánítás szabadsága, ha kell, a gyülekezési jog és más alapvető szabadságjogok gyakorlásának élő helyszínei. [UN Special Rapporteur 2020: 56(e)] A FreeSZFE egyetemfoglaló közösségének tagjai, oktatók és hallgatók, mint az egyetemi autonómia letéteményesei és őrei, ekként vették birtokba az SZFE épületeit. A blokádnak egy akadémiai autonómiát súlyosan sértő helyzetben védte a campust az akadémiai élet szabadságjogok gyakorlásának vibráló tereként. Az egyetemfoglaláson és kollektív demonstratív akciókon túl a hallgatók (akik nem „hallgattak”) az intézményüket ért igaztalan kormányzati és fenntartói intézkedésekkel szemben konszenzusos, közösségi döntés alapján éltek a jogérvényesítés formális eszközeivel. Az alapjogok védelmére hivatott, ámde az illiberális politikai rendszerbe illeszkedő intézményektől nem várhattak hatékony jogvédelmet. Azonban a jogi eljárások túlmutattak önmagukon, a protestáló közösség eszköztárának szerves részeivé váltak a végkimeneteltől függetlenül is. Míg a kormányzati és fenntartói végrehajtás gépezetét nem tudták végül feltartóztatni, a rendes bíróságoknál és az oktatási jogok biztosánál nem hiába kopogtattak Iustitiával az oldalukon. Így tették lehetővé, hogy az alkotmányosság akadémiai autonómiát érintő követelményeiről és azok sérelméről tanúsító jogi kordokumentumok születhessenek.

IRODALOM

- AÁRY-TAMÁS L. (2020) Az oktatási jogok biztosának jelentése a Színház- és Filmművészeti Egyetem ügyében folytatott vizsgálatról. 2020. nov. 27.
- ABERBACH, J. D. & CHRISTENSEN, T. (2018) Academic Autonomy and Freedom under Pressure: Severely Limited, or Alive and Kicking? *Public Organization Review*, Vol. 18. No. 2. pp. 487–506. DOI: 10.1007/s11115-017-0394-2
- 21/2021. (VI. 22.) AB határozat, 2021. jún. 8.
- 28/2021. (XI. 5.) AB határozat, 2021. okt. 5.

3005/2024. (I. 12.) AB határozat, 2023. dec. 12.

AI, EKINT & HHC (2021) Amnesty International Hungary, Eötvös Károly Institute & Hungarian Helsinki Committee: Submission for the third cycle of the Universal Periodic Review of Hungary. https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/03/AIHU_EKINT_HHC_UPR2021_Hungary_RoL_web.pdf [Letöltve: 2024. 06. 06.]

Assessment of compliance (2023) Assessment of compliance by Hungary with conditions to access European Union funds, April 2023. https://transparency.hu/wp-content/uploads/2023/04/HU_EU_funds_assessment_Q1_2023.pdf [Letöltve: 2024. 06. 19.]

ATV Start (2020) Egy hónap telt el azóta, hogy a diákok blokád alá vették az SZFE épületét. 2020. okt. 3. <https://www.youtube.com/watch?v=yT62zJxtPgo> [Letöltve: 2024. 05. 25.]

BÁRD, P. & KAZAI, V. Z. (2022) Enforcement of a Formal Conception of the Rule of Law as a Potential Way Forward to Address Backsliding: Hungary as a Case Study. *Hague Journal on the Rule of Law*, 14: pp. 165–193. DOI: 10.1007/s40803-022-00182-w

BEAUD, O. (2020) Reflections on the concept of academic freedom. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, Vol. 27, No. 5, pp. 611–627. DOI: 10.1080/13507486.2020.1823650

BENCZE, M. (2022) 'Everyday Judicial Populism' in Hungary. *Review of Central and East European Law*, 47: pp. 37–59.

CHRONOWSKI, N., KOVÁCS, Á., KÖRTVÉLYESI, Zs. & MÉSZÁROS, G. (2022) The Hungarian Constitutional Court and the Abusive Constitutionalism. *MTA Law Working Papers*, 7: pp. 1–41.

CoE Committee of Ministers (2012) Recommendation CM/Rec(2012)7 on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy. 2012. jún. 20.

Contribution of Hungarian NGOs to the European Commission's Rule of Law Report, January 2022. https://helsinki.hu/en/wp-content/uploads/sites/2/2022/01/HUN_NGO_contribution_EC_RoL_Report_2022.pdf [Letöltve: 2024. 06. 19.]

DRINÓCZI, T. & BIEŃ-KACAŁA, A. (2019) Illiberal Constitutionalism: The Case of Hungary and Poland. *German Law Journal*, Vol. 20, No. 8, pp. 1140–1166. <https://doi.org/10.1017/glj.2019.83>

European Commission (2023) Rule of Law Report Country Chapter on the rule of law situation in Hungary. SWD (2023) 817 final. 2023. júl. 5.

European Parliament Panel (2023) European Parliament Panel for the Future of Science and Technology. State of play of academic freedom in the EU Member States. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740231/EPRS_STU\(2023\)740231_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740231/EPRS_STU(2023)740231_EN.pdf) [Letöltve: 2024. 05. 20.]

Fővárosi Törvényszék (2021/a) Végzés, ügyszám: 105.K.707.375/2020/4. 2021. febr. 9.

Fővárosi Törvényszék (2021/b) Végzés, ügyszám: 105.K.708.006/2020/24. 2021. febr. 9.

GANHRI (2021) GLOBAL ALLIANCE OF NATIONAL HUMAN RIGHTS INSTITUTIONS (GANHRI) Report and Recommendations of the Virtual Session of the Sub-Committee on Accreditation. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/NHRI/GANHRI/EN-SCA-Report-June-2021.pdf> [Letöltve: 2024. 06. 06.]

GÁRDOS-OROSZ, F. (2019) Challenges to Constitutional Adjudication in Hungary after 2010. In: M. BELOV (ed.) *The Role of Courts in Contemporary Legal Orders*. The Hague, Eleven International Publishing, pp. 321–339.

HVG (2020) SZFE: Az egyetemfoglalásnak vége, de az ellenállás folytatódik. *Hvg.hu* https://hvg.hu/elet/20201110_SZFE_sajtotajekoztato_blokad [Letöltve: 2024. 06. 21.]

KARSAI D. A. (2020) Alkotmányjogi panasz. 2020. nov. 24.

KAZAI, V. K. & KOVÁCS, Á. (2020) The Last Days of the Independent Supreme Court of Hungary? *Verfassungsblog*. <https://verfassungsblog.de/the-last-days-of-the-independent-supreme-court-of-hungary/> [Letöltve: 2024. 04. 15.]

KIRS, E. (2023) Historical reflection as a source of inspiration for youth resistance in illiberal regimes – A qualitative study of the FreeSzfe movement in Hungary. *Journal of Youth Studies, Online megjelenés*: 2023. szept. 27. <https://doi.org/10.1080/13676261.2023.2261861>.

- KIRS, E. (2024) Youth Resistance Movements Under the Post-2010 Orbán Governments in Hungary. In: P. MARTON, G. THOMASEN, Cs. BÉKÉS & A. RÁCZ (eds) *The Palgrave Handbook of Non-State Actors in East-West Relations*. Cham, Palgrave Macmillan. pp. 1–15. DOI: 10.1007/978-3-031-05750-2_46-1
- 522/2020. (XI. 25.) Kormányrendelet a veszélyhelyzet idején a felsőoktatást érintő egyes szabályokról
- KOVÁCS, K. & SCHEPPELE, K. L. (2018) The fragility of an independent judiciary. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 51. No. 3. pp. 189–200. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2018.07.005
- KOZMA Á. (2023) Az alapvető jogok biztosának válasza. *AJB-4541/2023*. 2023. dec. 22.
- Magna Charta Universitatum (2020) <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu2020> [Letöltve: 2024. 05. 20.]
- MAJTÉNYI L. (2014) A független ombudsmanintézményeket helyre kell állítani, az alapvető jogok biztosától pedig továbbra is elvárható a jogállami jogvédelem. *MTA Law Working Papers* 47: 1–10.
- Nftv. 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.
- PAP, A. (2021) Academic Freedom: A Test and a Tool for Illiberalism, Neoliberalism, and Liberal Democracy. *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 26. No. 2. pp. 1–22.
- ROBERTS LYER, K., SALIBA, I. & SPANNAGEL, J. (2023) University Autonomy and Academic Freedom. In: K. ROBERTS LYER, I. SALIBA & J. SPANNAGEL (eds) *University Autonomy Decline: Causes, Responses, and Implications for Academic Freedom*. London, Routledge. pp. 9–29. DOI: 10.4324/9781003306481-3
- RYDER, A. (2022) *The Challenge to Academic Freedom in Hungary: A Case Study in Authoritarianism, Culture War and Resistance*. Berlin, De Gruyter.
- SZENTE, Z. (2016) The Political Orientation of the Members of the Hungarian Constitutional Court Between 2010 and 2014. *Constitutional Studies*, Vol. 1. No. 1. pp. 123–149.
- SZENTE, Z. (2022) Constitutional Changes in Populist Times. *Review of Central and East European Law*, Vol. 47. pp. 12–36.
- SZENTE, Z. & GÁRDOS-OROSZ, F. (2018) Judicial deference or political loyalty? The Hungarian Constitutional Court's role in tackling crisis situations. In: Z. SZENTE, F. GÁRDOS-OROSZ (eds) *New Challenges to Constitutional Adjudication in Europe*. London, Routledge. pp. 89–110.
- SZFE törvény. 2020. évi LXXII. törvény a Színház- és Filmművészetért Alapítványról, a Színház- és Filmművészetért Alapítvány és a Színház- és Filmművészeti Egyetem részére történő vagyonszármazásról.
- UN Committee (1999) UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment 13, E/C.12/1999/10, 1999. dec. 8.
- UN Special Rapporteur (2020) Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. A/75/261, 2020. júl. 28.
- UN Special Rapporteur (2021) Communication of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers. AL HUN 2/2021, 2021. ápr. 15.
- UPOR L. (2024) *Majdnem lehetetlen – Az SZFE autonómia-harcának története*. Budapest, Tea Kiadó.
- URFI P. (2020) Felmérés: az SZFE hallgatóinak 100 százaléka elutasítja, ahogy az egyetem Vidnyánszkyék kezébe került. *444.hu*, 2020. augusztus 31. <https://444.hu/2020/08/31/felmeres-az-szfe-hallgatoinak-100-szazaleka-elutasitja-ahogy-az-egyetem-vidnyanszkyek-kezebe-kerult> [Letöltve: 2024. 06. 21.]
- VRIELINK, J., LEMMENS, P. & PARMENTIER, S. (2010) *Academic Freedom as a Fundamental Right* (LERU). pp. 1–26. <https://www.leru.org/publications/academic-freedom-as-a-fundamental-right> [Letöltve: 2024. 05. 20.]

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)